

Tablice — pamięć wiecznie żywa — część XXXVI

Profesor Czesław Kalata

W maju 2016 roku minęła 115 rocznica urodzin profesora Czesława Kalaty, specjalisty w zakresie odlewnictwa żeliwa, współorganizatora i dziekana Wydziału Odlewnictwa oraz prezesa Stowarzyszenia Technicznego Odlewników Polskich.

Czesław Kalata urodził się 10 maja 1901 roku w Jordanowicach na Mazowszu (obecnie w granicach Grodziska Mazowieckiego), w rodzinie urzędnika sądu powiatowego. W 1919 roku ukończył Gimnazjum Ogólnokształcące w Warszawie i odbył służbę wojskową. Następnie rozpoczął studia na Wydziale Chemicznym Politechniki War-

szawskiej, które ukończył w 1926 roku uzyskując dyplom inżyniera chemika. Po odbyciu praktyki, w 1927 roku rozpoczął pracę w Polskich Fabrykach Maszyn i Wagonów L. Zieleniewski w Krakowie (obecnie Zakłady Budowy Maszyn i Aparatury im. Ludwika Zieleniewskiego w Niepolomicach). Początkowo pracował w Dziale Budowy Aparatury Chemicznej i Gazowej, a od 1930 roku w Wydziale Odlewniczym, gdzie do 1945 roku pełnił obowiązki szefa. Pod Jego kierownictwem odlewnia fabryki szybko osiągnęła wysoki poziom techniczny i stała się przed wojną jedną z nielicznych w Polsce odlewni żeliwa wysokojakościowego. W 1945 roku został powołany na stanowisko naczelnego dyrektora Zjednoczenia Przemysłu Odlewniczego w Krakowie. W ciągu 5 lat działalności na tym stanowisku położył duże zasługi w dziele odbudowy i reorganizacji zniszczonego w czasie wojny przemysłu odlewniczego. W ramach zjednoczenia zorganizowano wówczas dział techniczny i biuro konstrukcyjne, które po rozwiązaniu przedsiębiorstwa przekształciło się w samodzielne Centralne Biuro Konstrukcyjne Maszyn i Urządzeń Odlewniczych. W pierwszych latach działania Zjednoczenia podjęto w jednym z podległych mu zakładów – Dolnośląskie Zakłady Metalurgiczne w Nowej Soli – produkcję maszyn odlewniczych. W Zjednoczeniu Przemysłu Odlewniczego zostały też położone podwaliny pod organizację Instytutu Odlewnictwa, formalnie utworzonego w 1946 roku w Krakowie. W 1945 roku inż. Kalata rozpoczął swą działalność pedagogiczną jako wykładowca „odlewnictwa” na ówczesnym Wydziale Komunikacji Wydziałów Politechnicznych Akademii Górniczej, późniejszym Wydziale Mechanicznym Politechniki Krakowskiej. W latach 1956–1963 pełnił tam funkcję kierownika Katedry Metaloznawstwa. Pod Jego kierunkiem wykonano w tej katedrze około 80 prac dyplomowych i wiele prac przejściowych. W 1951 roku opracował dla studentów Politechniki dwuczęściowy skrypt „Odlewnictwo”, a w latach 1952–1953 ukazało się drugie wydanie tego skryptu, a w 1958 roku – nowe – 3-częściowe opracowanie.

W 1946 roku podjął też wykłady z „odlewnictwa żeliwa wysokojakościowego”, „formowania” i „modelarstwa” w Oddziale Odlewnictwa Wydziału Hutniczego Akademii Górniczej. W 1952 roku został mianowany zastępcą profesora na Wydziale Odlewnictwa AGH. W latach 1951–1953 pełnił obowiązki zastępcy organizatora Wydziału Odlewnictwa. W 1953 roku został mianowany dziekanem tego wydziału i funkcję tę pełnił do 1957 roku. W 1954 roku Centralna Komisja Kwalifikacyjna dla Pracow-

Prof. Czesław Kalata

ników Nauki przyznała Mu tytuł naukowy docenta, a w 1958 roku – tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego na Wydziale Odlewnictwa AGH. Profesor swą działalność rozwijał w Katedrze Odlewnictwa, początkowo jako kierownik Zakładu Żeliwa Wysokojakościowego, a następnie jako kierownik katedry (od 1 października 1964 roku przemianowanej na Katedrę Odlewnictwa Żeliwa). Na tym stanowisku pozostał do śmierci. W ostatnich latach życia wykladał „metalurgię” i „odlewnictwo żeliwa”. Od pierwszych lat powojennych, równoległe do swojej działalności zawodowej w przemyśle oraz pracy dydaktycznej w dwóch uczelniach krakowskich, podjął profesor ożywioną działalność naukową, obejmującą przede wszystkim zakres odlewnictwa żeliwa wysokojakościowego. Wyrazem tej działalności był szereg publikacji, które ukazywały się w czasopiśmie technicznych i naukowych, m.in.: „Mechanik”, „Przegląd Mechaniczny”, „Przegląd Odlewnictwa”.

W latach 1950–1953 kierował zorganizowaną przy Instytucie Odlewnictwa, Komisją Żeliwa Modyfikowanego, której członkowie przeprowadzili badania naukowe oraz wdrożyli do produkcji przemysłowej nowy

Prof. Czesław Kalata – jako dziekan Wydziału Odlewnictwa

szawskiej, które ukończył w 1926 roku uzyskując dyplom inżyniera chemika. Po odbyciu praktyki, w 1927 roku rozpoczął pracę w Polskich Fabrykach Maszyn i Wagonów L. Zieleniewski w Krakowie (obecnie Zakłady Budowy Maszyn i Aparatury im. Ludwika Zieleniewskiego w Niepolomicach). Początkowo pracował w Dziale Budowy Aparatury Chemicznej i Gazowej, a od 1930 roku w Wydziale Odlewniczym, gdzie do 1945 roku pełnił obowiązki szefa. Pod Jego kierownictwem odlewnia fabryki szybko osią-

fot. Arch. AGH

Władze uczelni w roku akademickim 1952/53 (siedzą od lewej profesorowie: Z. Wilk, A. Bielański, Rektor Z. Kowalczyk, M. Mięgowicz, M. Odlanicki-Poczubutt, F. Olszak; stoją od lewej profesorowie: R. Krajewski, K. Kulczycki, Cz. Kaleta, W. Lesiecki, W. Kobylński, T. Skawina)

rodzaj wysokojakościowego żeliwa modyfikowanego. Za tę pracę otrzymał w 1951 roku zespołową nagrodę państwową III stopnia w dziale techniki. Do innej grupy Jego działalności naukowej zaliczyć trzeba badania z zakresu procesu żeliwiakowego. Głównym zainteresowaniem naukowym profesora w ostatnich latach życia były prace nad doбором żeliwa na odlewy części aparatury chemicznej. Do prac związanych z tą tematyką zaangażował zarówno własnych pracowników, jak też pracowników Katedry Chemii Ogólnej AGH oraz pracowników przemysłu. Umożliwiło to kompleksowe rozwiązywanie niektórych ważnych zagadnień łącznie z wdrożeniem wyników do przemysłu. Tak np. dla Zakładów Koksochemicznych w Błachowni Śląskiej został opracowany, na podstawie badań własnych, optymalny gatunek żeliwa na kolumny do ciągłej destylacji smoły pogazowej wraz z optymalną technologią wykonywania odlewów. Umożliwiło to wykonanie kolumn w jednej z odlewni krajowych i rezygnację z importu z Niemieckiej Republiki Federalnej i Francji. Podobnie dzięki Jego pracom nad żelwem wysokokrzemowym w porozumieniu z Katedrą Projektowania Technologicznego Politechniki Warszawskiej oraz Odlewnią Zakładów Chemicznych w Sarzynie możliwe było dostarczenie odpowiedniej jakości wirników do pomp dla prototypowej instalacji do otrzymywania tlenu glinu – Al_2O_3 . Profesor zwrócił też uwagę na jeden z czynników powodujących w dużym stopniu zużycie żeliwnej aparatury, a mianowicie naprężenia i pękanie odlewów wskutek wysokiej wrażliwości żeliwa na wstrząsy cieplne. Przeprowadzone w latach 1962 i 1963, wspólnie z Adamem Kosowskim, badania wstępne pozwoliły na opracowanie oryginalnej, automatycznie działającej instalacji

do badań odporności żeliwa na wstrząsy cieplne. Prace te były referowane na konferencjach sprawozdawczych Komitetu Hutnictwa PAN w latach 1963 i 1964.

Doceniając istotną rolę dobrego podręcznika w procesie nauczania opracował, poza wymienionymi już skryptami dla studentów Politechniki Krakowskiej, następujące pozycje: *Żeliwo* – 1952, *Żeliwo wysokojakościowe* – 1954, *Żeliwo modyfikowane* – 1955, *Systematyka wad odlewów stalowych, z atlasem* – 1954, *Systematyka wad odlewów żeliwnych, z atlasem* – 1956. Śmierć zaskoczyła Go w trakcie opracowywania nowego podręcznika *Metalurgia i odlewnictwo żeliwa*. Profesor, samodzielnie i jako współautor, opublikował 51 pozycji, w tym 7 książek i 8 skryptów. Współautorami Jego publikacji byli m.in.: Zbigniew Tyszka, Zygmunt Fałęcki, Jerzy Piaskowski, Platon Januszewicz, Stanisław Kobylński, Mikołaj Czyżewski i Czesław Podrucki. Był szczególnie czynny na odcinku kształcenia młodej kadry naukowej. Jako promotor doprowadził do uzyskania stopnia doktora nauk technicznych pięciu osób, a dalsze cztery przewody doktorskie były w toku. Poza tym jeden pracownik z wydziału, uzyskał pod Jego naukową opieką stopień doktora ha-

Uroczyste odsłonięcie tablicy poświęconej prof. Cz. Kalacie

fot. Z. Sulima

bilitowanego, a dwie dalsze rozprawy habilitacyjne były w trakcie opracowywania. Do jednego z najpoważniejszych osiągnięć profesora w AGH należy zaliczyć uruchomienie w 1955 roku przy Katedrze Odlewnictwa odlewni doświadczalnej. Miało to decydujące znaczenie dla rozwoju katedry, przyspieszyło wykonanie prac doktorskich, habilitacyjnych i innych. Poza tym umożliwiło prowadzenie ćwiczeń ze studentami oraz wykonywanie przez nich prac dyplomowych w warunkach zbliżonych do przemysłowych. Pod jego kierunkiem wykonano około 100 prac dyplomowych, w znacznej większości ściśle związanych z potrzebami przemysłu. Pracował z wielkim zapałem z młodzieżą studencką. Od chwili zakończenia kadencji dziekana w 1957 roku pełnił bez przerwy funkcję opiekuna roku. Był organizatorem i opiekunem studenckiego Koła Naukowego Odlewników. Rozwijał

uczestników studium, obejmujący zakres odlewnictwa stopów żelaza, w którym mieściły się m.in. następujące wykłady profesora: „Wybrane zagadnienia z dziedziny technologii otrzymywania odlewów z żeliwa maszynowego wysokojakościowego”, „Kryteria doboru żeliwa na odlewy maszynowe”, „Kryteria doboru żeliwa na odlewy aparatury chemicznej”.

Ponadto w AGH pełnił następujące funkcje organizacyjne: przewodniczącego Senackiej Komisji ds. Organizacji Katedr, Redaktora „Zeszytów Naukowych AGH” serii „Metalurgia i Odlewnictwo”, redaktora „Przeglądu Technicznego AGH”, serii „H”. W latach 1952–1954 był też wiceprzewodniczącym Komitetu Współpracy Naukowców z Robotnikami. Był też aktywnym działaczem stowarzyszeń naukowo-technicznych. W 1950 roku pełnił obowiązki przewodniczącego Koła Odlewników przy Stowarzy-

w pracy społecznej w stowarzyszeniach naukowo-technicznych, przyznając Mu wysokie odznaczenia państwowe. Wyróżniono Go: Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. To ostatnie odznaczenie zostało Mu wręczone kilka dni przed śmiercią, w czasie uroczystości z okazji „Dnia Odlewnika” – 13 grudnia 1964 roku – w Lublinie, na które przygotował referat „Oszczędność metalu w odlewnictwie”. Poza powyższymi odznaczeniami otrzymał również Złote Honorowe Odznaki Naczelnej Organizacji Technicznej i Stowarzyszenia Technicznego Odlewników Polskich.

Profesor Czesław Kalata zmarł nagle 17 grudnia 1964 roku w Krakowie, w pełni sił twórczych, otoczony młodzieżą studencką, w czasie jednego ze zorganizowanych przez siebie zebrań Koła Naukowego Odlewników. Pochowany został 22 grudnia 1964 roku na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. We wspomnieniu pośmiertnym jego wychowankowie – Jur Piszak i Czesław Podrucki – późniejszy profesor, napisali: „Śmierć Profesora Czesława Kalaty stworzyła dużą lukę wśród starej, doświadczalnej kadry zasłużonych i ofiarnych pracowników przemysłu odlewniczego, nauki polskiej i szkolnictwa wyższego”.

Tradycyjnie, w ostatnim tygodniu listopada Wydział Odlewnictwa, wspólnie z Fundacją Wydziału Odlewnictwa i Krakowskim Oddziałem STOP organizuje Święto Odlewnika. Specjalnym akcentem tego święta w 2000 roku było odsłonięcie tablicy pamiątkowej poświęconej profesorowi Czesławowi Kalacie. Uroczystość odbyła się 24 listopada 2000 roku. Odsłonięcia tablicy dokonały córki profesora, panie Anna Pietroń i Krystyna Wranka, wspólnie z prof. Januszem Kowalem – Prorektorem AGH i prof. Józefem Dańko – Dziekanem Wydziału Odlewnictwa. Inicjatorami tej formy uczczenia profesora był Klub Seniorów, pod przewodnictwem prof. Emila Zielińskiego. Tablica znajduje się na parterze budynku Wydziału Odlewnictwa D-8. Umieszczono na niej następujący napis:

PAMIĘCI PROF. CZESŁAWA KALATY
1901–1964
DZIEKANA WYDZIAŁU ODLEWNICTWA
KIEROWNIKA KATEDRY ODLEWNICTWA
WYBITNEGO SPECJALISTY Z ZAKRESU
ODLEWNICTWA WYSOKOJAKOŚCIOWEGO ŻELIWA,
CZŁOWIEKA SZLACHETNEGO
I WIELKIEGO PRZYJACIELA MŁODZIEŻY
KOLEDZY I WYCHOWANKOWIE

foto: H. Sieniński

w młodzieży zainteresowanie literaturą techniczną, wykorzystując w tym celu skutecznie swoje stanowisko redaktora naczelnego „Przeglądu Odlewnictwa”. Organizował zebrań naukowe koła, patronował pracom doświadczalnym członków koła, referowanym często podczas Studenckich Sesji Naukowych AGH. Profesor brał czynny udział w organizowaniu studiów dla pracujących: Studium Wieczorowego – Sekcji Odlewniczej na Wydziale Metalurgicznym AGH i Studium Eksternistycznego Magisterskiego na Wydziale Odlewnictwa AGH, prowadząc na nich zajęcia z przedmiotu „metalurgia” i „odlewnictwo żeliwa”.

W 1963 roku zorganizował pierwsze, 6-miesięczne Studium Podyplomowe na Wydziale Odlewnictwa, przeznaczone dla magistrów inżynierów z długoletnią praktyką przemysłową. W 1964 roku zajęcia na studium zostały wznowione. Pod Jego kierownictwem opracowany został skrypt dla

szeniu Inżynierów i Techników Mechaników Polskich – SIMP. Był też jednym z organizatorów Stowarzyszenia Technicznego Odlewników Polskich – STOP, które zostało reaktywowane w 1951 roku. Od tego momentu był jego wiceprzewodniczącym, a w latach 1955–1957 przewodniczącym. Od chwili rozpoczęcia wydawania „Przeglądu Odlewnictwa” w 1951 roku, aż do końca życia pełnił funkcję redaktora naczelnego. Brał również udział w seminariach naukowych organizowanych dla inżynierów-odlewników przez Zarząd Główny STOP. W 1950 roku Minister Przemysłu Maszynowego powołał Go na członka Rady Naukowej Instytutu Odlewnictwa, a w 1955 roku na jej przewodniczącego. Funkcję tę pełnił do śmierci. Najwyższe władze państwowe należycie oceniały wybitne osiągnięcia profesora zarówno w pracy naukowo-dydaktycznej w szkolnictwie wyższym, jak też w pracy zawodowej w przemyśle oraz